

Žemberová, Viera

Ukrajinská literatúra súčasnosti v literárnovednej reflexii

Opera Slavica. 2016, vol. 26, iss. 1, pp. 69-72

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135549>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Preto si, i na základe vlastného dojmu, dovoľujem vysloviť presvedčenie, že každý, kto si váži *poéziu* ako nevyčerpatelnú *hodnotu*, určite siahne po zbierke Štefana Cifru *Čo s takým človekom?* pre vlastné *duchovné obohatenie*.

Sergej Makara

Ukrajinská literatúra súčasnosti v literárnovednej reflexii

CHLAŇOVÁ, T. a kol.: *Putování současnou ukrajinskou literární krajinou. Prozaická tvorba představitelů tzv. „stanislavského fenoménu“*. Edice Russia Altera. Dějiny – kultura – duchovnosť. Červený Kostelec: Pavel Mervart 2010. 184 s. ISBN 978-80-87378-41-0.

Podlžnosti v aktuálnom, ale predovšetkým sústredenom poznaní procesov v kultúre, literárnom živote, autorskej tvorbe a v schémach vyrovnávania sa s nedávnou minulosťou, ktorá je podporená názorovým, generačným, poetologickým tlakom spisovateľov v dejoch a ich postojoch v zrýchlenej prítomnosti, v prijímaní a vyrovnávaní sa so spoločenskými aj kultúrnymi zmenami, tie spontánne navonok relativizovali istoty národnej literatúry obsiahnuté v nadnárodnom celku sovietskej literatúry spôsobujú, popri ďalších javoch, nielen odlišné nazeracie aj hodnotiace i hodnotové reakcie súčasníkov na odklon od continuity vývinu. Azda preto sa posledné desaťročia nielen v ukrajinskej spoločnosti, kultúre a umení iniciuje súbežne zložité skupinové aj personálne vyrovnávanie sa s rozčesnutými riešeniami stavu „tu a teraz“ v tých národných literatúrach, ktoré boli donedávna súčasťou širších, či navrstvených organizačných politicko-kultúrnych komplexov. A to ukrajinská literatúra v role objektu interpretácie, výkladu, literárnej kritiky či literárnej histórie, vyrovnávajúcej sa s jej stavom, hodnotami, štruktúrou aontológiou pred i po 90. rokoch 20. storočia reflektuje vo svojej žitej prítomnosti.

Emancipačné procesy v ukrajinskej literatúre vedené zvnútra literárneho života a nasmerované na elimonovanie reziduí tradičného konceptu sovietskej kultúrnej politiky zachytáva v súbore prehľadových náčrtov kolektívna publikácia autorov *Tereza Chlaňová, Věra Lendělová, Alexej Sevruck, Alexandra Stelibská, Jekaterina Gazukina* a *Petra Graycová*, spojená s ukrajínistickými štúdiami na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity, v publikácii *Putování současnou ukrajinskou literární krajinou* s podtitulom *Prozaická tvorba představitelů tzv. „stanislavského fenoménu“*.¹

1 CHLAŇOVÁ, T. a kol.: *Putování současnou ukrajinskou literární krajinou. Prozaická tvorba představitelů tzv. „stanislavského fenoménu“*. Edice Russia Altera. Dějiny – kultura – duchovnosť. Červený Kostelec: Pavel Mervart 2010. 184 s. ISBN 978-80-87378-41-0.

Publikáciu rozčlenili zostavovatelia problémovo do troch blokov. Prvý prináša šesť prehľadových, komentovaných aj výkladových prienikov do „aktuálnej“ ukrajinskej literatúry, pritom adjektívum súčasná má mnohoznačnú sémantiku a odvíja sa od horizontálneho pohybu po odbornej literatúre² a jej aplikáciou zas do vertikály prózy podľa toho, čím a ako i s kým ukrajinská literatúra žije až po interpretačné otváranie tvorby *Jurija Andruchovyča*³, *Jurija Izdryka*⁴, *Tarasa Prochasku*⁵. Druhý blok má vymedzenie určené názvom *Současná ukrajinská literatura v českých a polských překladech*: Alexandra Stelibská sleduje výber z prekladov publikovaných v Poľsku v období 1998 – 2009, Jekaterina Gazunkina s tým istým zámerom lustruje české preklady z ukrajinskej literatúry v rokoch 1989 – 2009. Tretí blok so skromným názvom *Informativní články o jednotlivých autorech „stanislavského fenoménu“* ponúka profily, výklady a interpretácie autorských dielní včlenených do prúdu i areálu označeného za stanislavský fenomén v súčasnej ukrajinskej literatúre, kam si Alexej Sevruc vybral *Jurija Andruchovyča*, *Halynu Petrosaňakovú*, *Volodymyra Ješkiljeva*, *Jaroslava Dovhana* a *Miriju Mykycejovú*. Petra Grycová sa sústredila na *Jurija Izdryka* a Věra Lendělová na autorskú prózu *Tarasa Prochasku*.

Popri priereze diferencovaným, ale ambicióznym národným literárnym životom, autorskou dielňou, tenzijne voči sebe vystupujúcim konceptom literárneho života a modernej ukrajinskej tvorby, jej interpretačným objasňovaním, no predovšetkým kontextovým výkladom toho, s čím sa vyrovnáva, sa neprehliadnuteľnou súčasťou publikácie stala obrazová „galéria“ využitá na poste reprodukcií z výtvarných artefaktov *Jakuba Lipavského* (Čechy 2006, 2008, Ľvov 2009) a *Matěja Lipavského* (Ľvov 2009, Čechy 2009).

Genéza publikácie napovedá, že sú v nej zastúpené dve motivácie, ktoré viedli, isto aj popri ďalších podnetoch, k jej vzniku a štruktúre. Prvá súvisí s jazykom a literárnym jazykom ukrajinskej literatúry: „*Přestože je ukrajinská literatura chápána jako plnohodnotná národní literatura již více než sto padesát let, stále zůstává za hranicemi Ukrajiny literaturou málo známou. Vzhledem k jazyku, jímž je psána – tedy ukrajinštině –, je odsouzena k podobnému osudu jako ostatní literatury „malých národů“.* Ačkolibyl do češtiny přeložen reprezentativní soubor děl ukrajinské literatury, počínaje

2 Ukrajiniisti ocenia doplnenie každého príspevku odkazmi na odporúčanú literatúru, rozčlenenú na monografie, štúdie, odborné články, eseje, recenzie, rozhovory aj encyklopédie.

3 Z tvorby Jurija Andruchovyča, tvorcu stanislavského fenoménu, sa interpretačná pozornosť (Alexej Sevruc) venuje prózám *Rekreace* (1992), *Moskoviada* (1993), *Perverzye* (1996) a *Dvanáct obruči* (2003). Do slovenčiny texty *Rekreácia* a *Moskoviada* preložil Valerij Kupka.

4 Jurij Izdryka sa popri próze venuje poézii, esejistike, v tejto publikácii sa pozornosť venuje novele *Ostrov KRR* a románovej prvotine *Voccek* z roku 1997 (Petra Grycová).

5 Taras Prochasko sa predstavil v publikácii výkladom jeho textu *Neprosti* (Věra Lendělová) a komentovaným prekladom úryvků z „románu“ *Jináci* (Alexandra Stelibská, Jekaterina Gazunkina)

klasiky a konče súčasnými autory, obecné povedomí o ní je zde stále velmi slabé“.⁶ Druhý podnet má serióznou informatívno-náučnú ambíciu: „Tato publikace si klade za cíl přispět k větší informovanosti o ukrajinské literatuře díky představení ukrajinské literární krajiny posledních desetiletí, a zvláště pak děl vybraných autorů tzv. „stanislavského fenoménu“ (Jurij Andruchovyč, Jurij Izdryk, Taras Prochasko).“⁷

Rozhodnutie ujať sa súčasnosti/prítomnosti v ukrajinskom literárnom živote a literatúry pod egidou súčasná ukrajinská literárna krajina má dve východiská: ukrajinská literatúra nemení svoju javovú podstatu vnútornej diferenciacie najrozličnejších motivácií, ale súčasne sa i takto zvýrazňuje jej neuralgický bod a tým je areálový tvorivý spor a základná téma rekonštrukcie, ktorú pripravila Tereza Chlaňová.

Inštrukcia putovať dejinami literatúry/literárnej krajiny je práve tak jednoznačná, ako aj svojim kontextom rozptýlená. Po pripomenutí predminulého a minulého storočia sa začína dôkladne sledovať pluralita záujmov a tvorba skupinových programov od druhej polovice 80. rokov 20. storočia v rovine generácií utváraných podľa desaťročí. Závažným činom sa stal proces vyčlenenia ukrajinskej literatúry a kultúry z dovtedajšieho organizačného celku sovietskej literatúry, čo so sebou nesie početné úkony, rozhodnutia, ambície aj spory, epicentrom ktorých zostáva autenticita ukrajinskej kultúry, literatúry, autora, recipienta, autonómnosť literárneho života. Na tomto priesečníku vznikajú zoskupenia, ktoré si ujasňujú minulosť aj prítomnosť ukrajinskej literatúry, jej tvorcov, ale naliehavejšie si kladú otázku pôvodnosti a jedinečnosti, neobchádzanie tradičných a nekonvenčných foriem literatúry, jej aktívny mediálny invariant. Epicentrom po rekonštrukcii generácií od šesťdesiatych rokov sa stalo objasnenie pôdorysu, teda „*Snahy o souhrnné uchopení jednotlivých pokolení se odvíjejí velmi často od kritérií sociologických, psychologických, pozornost je věnována recepci literárního díla, ale v menší míře se setkáme se seriozními snahami pokusit se detekovat určité spojující stylové a estetické dominanty a prvky poetiky charakterizující jednotlivá pokolení.*“⁸ Komentár napovedá, že v tejto súvislosti sa záujem sústreďuje na „*kyjevskú básnickú školu*“ a na „*tichú*“ generáciu zo sedemdesiatych rokov, pre ne je dotykovým miestom artistné poslanie literatúry a nie jej mimoliterárna funkcia a ako ďalší komponent, ktorý limituje prítomnosť, regionálne rozmiestnenie aktívnych literárnych centier Lvov, Ivano-Frankovsk, Žitomír, ale lokality výrazných centier sa rozširujú o odkazy na tie okrajové a funkčné v literárnom živote, Poltava, Ternopol, bachmačská škola, Zakarpatsko, Charkov a iné.⁹

6 Citované z prebalu publikácie CHLAŇOVÁ, T. a kol.: *Putování současnou ukrajinskou literární krajinou. Prozaická tvorba představitelů tzv. „stanislavského fenoménu“*. Edice Russia Altera. Dějiny – kultura – duchovnosť. Červený Kostelec: Pavel Mervart 2010. ISBN 978-80-87378-41-0.

7 Ibidem.

8 Ibidem, s. 45.

9 Ibidem, s. 46 – 47.

Stanislavského fenoménu sa venuje Tereza Chlaňová aj Alexej Sevruck, a ten sa dostáva do dvoch na sebe závislých znakových a javových kontextov. Prvý objasňuje genézu termínu stanislavský fenomén ako následok posunu medzi pôvodným názvom mesta Stanislav a jeho neskorším premenovaním na Ivano-Frankovsk, s odkazom do osobných dejín a ambícií vedúcej osobnosti súčasnej ukrajinskej literatúry Jurija Andruchovyča, aby sa rozšíril o ďalšiu súvislosť, o nazerací postoj spisovateľov prostredníctvom rozvíjania literárnej estetiky a ustaľovania autorskej štylistiky na dosahy a presahy do nazeracích a poetologických podloží odvíjaných od poetiky moderny a chaosu postmodernizmu a postmoderny. Postmodernizmus prechádza ráznou kritickou až odmietavou reflexiou, vo výklade sa uvažuje o (ne)existencii „ukrajinského postmodernizmu“, podstata diskusií by mala byť vyjadrená aj takto: „*Je postmodernizmus jav pozitívni, nebo negativní?*“ – čím – „*naznačují jádro celého problému*“.¹⁰ V tejto problémovej sekvencii sa autorka sústredila na pro domo vymedzenie termínu postmodernizmus, ale aj na prierez odlišných osobnostných postojov voči jadru názorových výmen a tým zostáva moderná, autentická ukrajinská literatúra v priereze od jej realistického až po „*neonarodnický ideál*“.¹¹ Segmentácia a zrozumiteľné dôvodenie v navrstvenom počte názorov, zoskupení, personálnych reakcií na literárnu estetiku, vlastne na podložie moderného postoja voči identite ukrajinskej literatúry „tu a teraz“. A ten napovedá, že minulosť pretína prítomnosť v želaniach, možnostiach a projekciách toho, čo literárnu kritiku, prekladateľov aj autorov spája, hoci smerujú z rozličných aj odlišných prístupových miest a smerujú k tomu istému, čím bude živá, osobitá, autentická ukrajinská literatúra.

Publikácia *Putování současnou ukrajinskou literární krajinou* má ambíciu diagnostického prístupu k vrstvenému a tenzijnému javu s minulosťou v záhlaví svojej ruskej prítomnosti. Hodnotu publikácie garantuje jej záber a výklad jednotlivostí z univerzálneho záberu do konkrétneho literárneho vývinu, literárneho života aj tým, ako ponúka vo svojom prístupe k osobitosti autorskej prozaickej cesty z „krajiny“ do autorskej dielne a vice versa i tak, aby sa napätie viachlasnosti udržiavalo len ako iniciácia výnimočných výpovedí o tom, čím krajina, jej literatúra a obyvateľ žijú a kam sa vypravili. V realite na historickom horizonte aj v časoch ťažkých neliterárnych skúšok ich očakáva však to, o čom boli jej tvorcovia presvedčení, že už navždy doniesol čas do „zabudnutia“ histórie už pred viac ako dvoma desaťročiami.

Viera Žemberová

10 Ibidem, s. 49.

11 Ibidem, s. 49.